

МОНОГРАФІЯ ПРО АНТРОПОНІМІЮ ЗАКАРПАТТЯ*

Вийшла у світ довгоочікувана монографія професора П. П. Чучки „Антропонімія Закарпаття” – наукова праця, добре відома дослідникам української і слов’янської ономастики як рукопис дисертації на здобуття наукового ступеня доктора філологічних наук, захищеної в Київському державному університеті імені Т. Г. Шевченка в 1969 році. Дотепер наукова громадськість мала змогу знайомитися з цим ґрунтовним дослідженням закарпатської антропонімії переважно за науковими статтями вченого, за виданням *Антропонімія Закарпаття. Вступ та імена / Конспект лекцій. – Ужгород, 1970. – 103 с.* та *Прізвища закарпатських українців. Історико-етимологічний словник. – Львів: Світ, 2005. – 704 с.* Рукопис дисертації (у двох томах, 967 стор. машинопису), що зберігається в кількох екземплярах у наукових бібліотеках України, на жаль, мало доступний для тих, хто цікавиться проблематикою власних назв. А тому напередодні ювілею Павла Павловича Чучки кафедра словацької філології нашого університету виступила перед Вченою радою УжНУ з ініціативою опублікувати текст цієї праці. Видання монографії було здійснено за кошти кандидата філологічних наук, поета-гумориста і підприємця П.П.Чучки (молодшого). Окрім тексту дисертації, видання містить рецензії офіційних опонентів – докторів філологічних наук, професорів Ф.Т.Жилка (Київ), С.П.Самійленка (Запоріжжя), Ю.О.Карпенка (Одеса) та І.К.Кучеренка (Київ). Вихід монографії професора П.П.Чучки одразу став помітною подією в науковому і культурному житті нашого краю: на щорічній виставці закарпатських видавництв „Книга на Миколая” „Антропонімію Закарпаття” було названо книгою року 2008.

Один із офіційних опонентів зазначеної докторської дисертації професор Ф. Т. Жилко писав у своїй рецензії: „Рецензована монографія вражає розмірами. Причина такої надмірності в розмірах насамперед виправдана тим, що автор зібрав колосальний фактичний матеріал: усі прізвища, прізвиська та імена, що поширені на Закарпатті, а частково в прилеглих ареалах” (с. 651). В основі дослідження П.П.Чучки – 30 тис. найменувань, у тому числі 15 тис. розмовних варіантів прізвищ, більше 12 тис. прізвиस्क і понад 2 тис. варіантів власних особових імен. А ще – 1000 катойконімів, 100 етнонімів, понад 1,5 тис. зоонімів. Додатково у праці використано 10 тис. прізвищ та імен представників місцевих етнічних меншин Закарпаття – словаків, угорців, румунів, німців, євреїв, циган та ін. Треба відзначити, що увесь матеріал було зібрано польовим шляхом і записано у фонетичній транскрипції. Знання автором багатьох мов та його глибока лінгвістична компетенція дала можливість залучити до дисертації історичні джерела XIII – XVIII ст., а та-

кож наукові праці, написані не тільки українською, але й церковнослов’янською, угорською, латинською, італійською, польською, хорватською, німецькою, чеською, словацькою та ін. мовами, у яких фіксуються власні назви наших земляків, які історично проживали на землях, що межують із сучасною територією Закарпаття – східній Словаччині, північних областях Угорщини, частини румунського Марамороша.

Цей багатий і достовірний мовний матеріал піддається глибокій і різноплановій інтерпретації. Треба відзначити, що дисертація писалася тоді, коли ономастична наука в Україні перебувала в стані формування, а тому наведені у вступі матеріали про історію вивчення антропонімії Закарпаття, про офіційну і народну систему номінації особи, про місце антропонімів у словниковому складі мови та ін. були не тільки вмотивовані, але й закладали підвалини української ономастики. Описуючи власні особові імена, П. П. Чучка піддає їх етимологічному та словотвірному аналізу, характеризує їх частотність і географічну поширеність, пише про соціальне і сакральне в іменах. Специфіка історії нашого краю сприяла консервації в ономастичній сфері прадавніх традицій, які сягають дохристиянських часів. Тому вважаємо надзвичайно цінним фіксацію язичницьких культурних рефлексів, які були втрачені в інших регіонах України набагато раніше, ніж у нас. Маємо на увазі передусім опис мотивів надавання імені, прояв віри в магічну силу імені, звичай „продавання – купування” кволої дитини та її перейменування охоронним іменем (наприклад, іменем Продан, яке збереглося в основі поширеного закарпатського прізвища Продан), надавання однакових імен для рідних братів і сестер і різні пояснення причин цього ритуалу тощо (с. 72 – 80).

Окремий розділ присвячується прізвишкам. До нього у рецензованій праці залучаються не тільки індивідуальні, але й сімейні прізвиська, які нині в науці прийнято називати неофіційними прізвищами. Але як би ми їх не кваліфікували, автор глибоко інтерпретує їх місце в антропосистемі, принципи номінації і засоби творення. Описана в монографії система традиційного називання, в якій розрізняються відповіді на питання „Як с’а кличеш?” і „Як с’а пишеш?”, пов’язує закарпатських українців з іншими слов’янськими народами – східними, західними і південними, де серед сільського населення співіснує офіційна і народно-розмовна система ідентифікації особи, яка у свій час слугувала джерелом творення прізвищ. Такі ознаки особи, як фізичні і психічні її риси, особливості мовлення та поведінки, яскравий вчинок людини, етнічна або територіальна ознака носія оніма чи його місце в громаді – усі ці мотиви найменування ілюструються величезною кількістю прикладів (с. 182 – 196). Окремо характеризуються родичівські прізвиська за такими розрядами: патроніми (за

* Чучка П. П. Антропонімія Закарпаття: монографія / Павло Чучка. – К.: ТОВ „Папірус”, 2008. – 672 с.

назвою батька), метрономи (за назвою матері), пропатроніми (за назвою діда), прометроніми (за назвою баби), андроніми (за назвою чоловіка), гінеконіми (за назвою дружини), гіоніми (за назвою сина), адельфоніми (за назвою брата); іменування від власних назв інших родичів не зафіксовані.

Значна частина дисертації присвячена словотворчому аналізу офіційних прізвищ закарпатців, різним способам їх творення, етимології, лексико-семантичній класифікації твірних основ. Докладно описані українські прізвища – вони складають понад 80% серед усього матеріалу – і іншомовні, у тому числі прізвищеві одиниці угорського, румунського, німецького, південно- і західнослов'янського, тюркського походження. Автор не оминає своєю увагою тих прізвищ, стосовно походження котрих не можна зробити однозначного висновку, а також прізвищ з непрозорою етимологією. Багатий за кількістю і якістю антропонімний матеріал дозволяє П. П. Чучці вийти в екстралінгвальні сфери, аргументовано демонструючи, як антропонімія допомагає у встановленні етнічної історії та міграційних рухів, у визначенні території розселення українців та їх сусідів, у з'ясуванні етнічної належності носія прізвища. Уся ця інформація, закодowana у власних назвах, представляє собою великий інтерес не тільки для дослідників, але й для самих носіїв цих назв, адже вона допомагає встановити, коли предки конкретної закарпат-

ської сім'ї уперше записані в документах, звідки вони походять. Із дослідження видно, що не обов'язково носій прізвища, скажімо, *Янош* чи *Форкош*, є угорцем за походженням, адже за часів тодішньої Угорщини представників національних меншин, у тому числі й русинів-українців, записували в нашому краї в офіційних документах угорськими варіантами або „перекладали” їх власні назви на угорську мову. Варто відзначити, що дисертація написана соковитою мовою, захоплює, з наведенням великої кількості цікавих фактів і спостережень; вона не застаріла, не вийшла „з моди”, як це інколи стається з деякими науковими працями. Дисертація Павла Павловича Чучки була написана, як кажуть нині, *за тоталітарних часів*, але в ній читач не знайде жодних ідеологем, не відчужує насиченості тексту цитатами класиків марксизму-ленінізму, хоча дисертацію опубліковано у той самий вигляд, який вона мала на час захисту – без жодних купюр або вставок. Кожен рядок її тексту промовляє про велику любов автора до свого краю, глибоку повагу до народу, який тут живе, до нелегкої долі його предків і прагнення донести до читачів свої знання про багату душу і своєрідність закарпатського люду через історію його власних назв.

Світлана Пахомова,
доктор філологічних наук,
професор, завідувач кафедри
словацької філології УжНУ